

Kérdés:

Én például egy gondolatot itt az előbb olvasott versében kicsit adysnak éreztem. Maga ezt nyilván már nem érzi. De Ady mert először ilyent kimondani versben a műzsáról, hogy „csodás verses rádfcgásaim”, s „ráaggatott díszreiből egy nőre”, „Hisz rajtad van krózságom nyoma”. Maga már természetesen ír le ilyeneket: „rádbüvöltem hóbortjaimat”.

Lehetséges, nem is röstellem. Hiszen az irodalom, ha nem is úgy építkezik, mint mondjuk a tudomány — hogy nem kell újra felfedezni a Püthagorász tételét, mert azt már felfedezték; tehát egyszerűbb azt megtanulni, amit 3—4 ezer év alatt már felfedeztek, és aztán úgy építkezni tovább —, de azért az irodalomban is van valami folytonosság az időkben, vannak bizonyos közkinccsek, amelyeket befogad az ember és viszi tovább. Mert attól, hogy valaha egy költő föltalálta a metaforát s ebből a régi görögök még egy meghatározást is sikerítettek, ma még senki sem érzi úgy, hogy én most X.-et utánzom azért, mert az én versemben is vannak metaforák, vagy más adaptálható — simán közkinccsé lett — módszerbeli lelemények. De van egy másik oldala is a dolognak, az hogy Ady után már nem lehet úgy írni, mint Ady előtt. Mint ahogy határidő volt szerintem később József Attila is. Csak egy formai példát a kettenjük közötti határvonal érzékeltetésére: Adynál magától értetődően és természetesen burjánoztak a jelzők, akár díszítő szerepet is viselve, az érett József Attilánál viszont már minden jelző szigorú funkciót tölt be, szabatosan minősít.

PILINSZKY JÁNOS:

Ady ébresztett rá a költészet értelmére tizennégy éves koromban. Mégis tökéletesen megértem, miért hanyatlott napjainkban költészete iránti lelkesedésünk, szeretetünk. A koncentrációs táborok világa, az egyetlen kis didergő molekulára redukált ember után mit kezdjünk Ady királyi pózaival? József Attila mérésadatai az emberről és a mindenségről kétségtelenül sokkalta pontosabbak, használhatóbbak számunkra.

Ady helye a világirodalomban? Sajnos, Adyt fordítani szinte lehetetlen. Költészete főként nyelvi és képi szuggesziókból él, ami sehogy se tűri meg a fordítás — minden fordítás — nélkülözhetetlen értelmező munkáját. Igaz, minden költői nyelv szimbolikus, nemcsak Adyé. De például József Attila szimbólumai valamiféle hiperkonkretság szabatoságával hatnak — tökéletesen fotogének, hogy úgy mondjam, tehát fordíthatók, előhívhatóak, átvihetőek bármelyik idegen nyelv képernyőjére.

Ady jövője? Az értékelésben mutakozó apály — szerintem — előbb-utóbb eltűnik majd. Hiszen épp költészetének „királyi eleme” rendkívül gazdag, sokrétű, ha sokszor több is van benne — sajnos — a nietzscheánus, mint az evangéliumi királyságból.

Ady és a modernitás? Számomra — mindenek ellenére — döntően és végérvényesen Ady a legjelentősebb modern magyar költő. Mint Baudelaire a franciáknál, ő az, aki Atlasz módjára megfordította hátán a régi világot, mondhatnám úgy is, a régi magyar világot. Ilyen tette csak szuverén óriás vállalkozhatott. Hogy mások Európa modernebb törekvéseit közvetítették volna? Mit számít? Ady egy irodalomtörténeti pillanatban a glóbusz ránk eső pontján magára vette és meg is fordította a világot. A többi irodalom. És többnyire csak irodalom már.

Hatása? Közvetlenül, vagy közvetve szinte valamennyiünkben tovább él. Legnyilvánvalóbban Juhász Ferenc lírájában, aki Ady kozmikus sugallatait igyekszik lenyűgöző részletmunkákkal egy az egyhez arányban konkretizálni.

SIMON ISTVÁN:

Úgy gondolom, elég köztudott dolog, hogy ragaszkodom elképzeléseimben vagy a saját gyakorlatomban a hagyományokhoz, mert hiszek abban, hogy van folyamatoság az irodalomban. Eppen ezek a nagy egyéniségek, mint Ady is, bizonyítják, hogy robbanásszerű újítást sem lehet hagyományok vállalása nélkül elképzelni, és különösen nem lehet megteremteni egy nagy lírájú életművet anélkül, hogy valamiképpen ne kapcsolódna visszamenőlegesen a nagy haladó tradíciókba. Én itt látom ma Adynak

a jelentőségét igazán. Mennyire tudjuk a nemzeti tudatban elhelyezni, minthogy irodalmunk hat-hét évszázadon keresztül mindig a nemzeti tudat élészője, sőt megteremtője volt minden korban, tehát mind társadalmilag, mind egyéb vonatkozásaiban is megváltozott életkörülmények között a nemzet mit tud felhasználni ma életművéből, amely sokkal többet jelent számunkra, mint esztétikumot. A hatását a mai olvasóra azért érzem én személy szerint sokkal csekélyebbnek annál, mint amilyen hatást kellene, hogy gyakoroljon.

Elmondanám talán röviden, hogy milyen okait látom én annak, hogy nem tudjuk ezt a hatást — mondjuk — hatékonyabbá tenni. Az elmúlt 20 esztendő sok politikai, társadalmi vargabetűje, nehézségei, megpróbáltatásai, megrázkódtatásai bizonyos értelemben a közvéleményt, ha szabad ezt a szót használnom, ilyen értelemben igénytelenebbé tették. Olyan efemer jelenségekhez hozták inkább közel, amelyek könnyebben átszaladnak az emberen, a mindennapi élet gondjai, bajai közepette inkább a szóra-koztatásra vagy a könnyebb élvezetekre szoktatta az embereket. Elképzelhetetlennek tartom, hogy ilyen nagy élet, mint az Ady Endréé — visszatérve most az előbbi gondolatomra — az új szocialista tudat megteremtésében ne játsszon nagy szerepet. De iskolarendszerünkben, tehát a tantervekben valamiféleképpen más megvilágításba kellene hozni. Nem úgy, ahogy eddig tettük. Én gyakorló tanár is voltam igen rövid ideig, egy fél évig, ott láttam, hogy szegény gyerekeket elriasztották ettől az óriástól, szinte úgy éreztem, hogy magát a tanárt, tehát az én vezető tanáromat is agyonnyomja Ady-nak a nagyon nagy politikai és társadalmi jelentősége. Tehát hova lyukadtak ki? Mindig oda, hogy Ady volt ugye forradalmár, aki újat hozott, szóval közhelyeket gyúrtak a gyerekek tudatába. S ezért maradt élettelen az élő Ady-nak a hatása is a legfiatalabb generációban.

Hogy mennyire eleven hatóerő ma irodalmunkban, én talán azzal is tudnám érzékelteni, hogy a legfiatalabb generáció — ebbe talán még az én generációm is beleszámítva —, tehát a 40-es éveiben járó fiatalok s fiatalabbak óhatatlanul, öntudatlanul is közel kerültek Adyhoz, anélkül, hogy bevallanák. Sajnos én be kell valljam, nem éppen az eleven, az igazán ható Adyt látom vagy azt az Adyt, akinek hatni kellene, hanem minden változással együtt jár egy fajta divatos fölcsigázása is a látványosság-nak, s ezt Ady szecessziós stílusában látják és ezt próbálják utánozni.

Visszont az az érzésem, hogy a korszak és az irodalomnak a mai feladatai ha bizonyos értelemben hasonlóak is ahhoz, mint Ady korában voltak, sok mindenben meg is változtak, tehát egy bizonyos plebejusi közérthetőségre kellene nekünk jobban szert tennünk. Tudniillik én nem érzem ezt ellentmondásnak, hogy a modernséget megteremtjük irodalmunkban. Itt segíthetne Ady, ha jóval mélyebben nyúlánk az Ady-problémákhoz, és szembe mernénk nézni, külön tudnánk választani az akkor valóban a látványosságra törekvő Adyt a legmélyebben nemzeti problémáinkat és történelmünket átélő Adytól. Ha ezt a kettőt külön választanánk, akkor szükségserűnek látnánk a hangvételét, és ugyanakkor ennek a kontrasztjával tudnánk lemérni, hogy milyen nagyot is tett, milyen nagy is az életműve. Nem tudom, érthető-e pontosan, hogy mire célok. Tehát ne a hangos Adyt, ne a szecesszió divatja idején fellépő Ady-nak a már-már korában kötelező hangezítését próbáljuk csak utánozni, hanem azt az Adyt, aki a mindennapi politikai élettől kezdve a nagy társadalmi rengések minden nüanszát át tudta érezni, és a költői hivatás tükrében felismerte teendőit. S valóban egy életet tudott áldozni annak, hogy hasson és hogy a tevékenysége nemzeti szélességű legyen. Ezt érzem én ma nagyon fontosnak, hogy tudatosítsuk, mert ha irodalmunkban ezt tudatosítanánk, akkor óriási hatása lenne általában a közvéleményre is. Esszéikben, tanulmányokban is megközelíthetnénk, vagyis párhuzamba hozhatnánk Adyt a mai korral. Talán fontosabbnak tartanám, most költői értelemben mondom, ha Ady-nak azt a természetes hangvételét tudatosítanánk általában, amely hangvétel visszanyúlík szinte a magyar prédikátorokig, a kuruc vers hangjához, ha lehet ezt mondani, Csokonaiig, amely hang benne gyökerezik a magyar hagyományokban. Mert tulajdonképpen Adyra azért ez a jellemző, vagy ez leginkább jellemző, nem pedig azok a túlbujánzó jelzők, amelyek a fölerősítés szempontjából voltak akkor fontosak. Azért, hogy valóban vegyék észre, hogy itt más van, mint az Endrődi Sándorok költészete. Én úgy gondolom, hogy például a formában is lehetne Adytól tanulni. Egy példát hadd említsek. Itt van a *Sípja régi babonáknak*. Ha valaki azt egyszer elolvassa, soha többé nem tudja elfelejteni, olyan magyar muzsikája van ennek a versnek, annyira természetes a hangvétele. Vagy a *Kis karácsonyi ének*, vagy hozhatnék más példát, ahol valóban érezni lehet, hogy az egészek a ritmikája, formavilága benne gyökerezik a magyar tradíciókban nyelvilag is. A Nyugat-nemzedék megkonstruált nyelvű, bátran merem ezt mondani, hiszen modern volt abban az időben, az valahol folytathatatlan lett. Az egyetlen, amelyik folytatható tulajdonképpen, az Adyé. Ebben a vonatkozásban,

amire most példát mondtam. Ez összefügg azzal is, hogy milyen nehezen tudunk betörni Adyval a világirodalomba. Nyilvánvaló, hogy egyrészt a történelmi megkésztettségünk az oka. Ezt nem én mondom, ezt előttem nagyon okos emberek elmondták már, de bizonyos értelemben nem is tudok hinni benne. Mert azért Adyban nemcsak a Baudelaire és Verlaine tanítványát kell nézni, hanem a Hortobágy poétáját, aki a Duna-medencébe, vagy a Balkánra először behozta Európát, méghozzá úgy, hogy a magyar problémavilágot tudta európai színvonalon megfogalmazni. Mindig példának szoktam fölhozni, hogy bármit tudunk tanulni Nyugattól, Kelettől, bármilyen hangot el lehet sajátítani. Ilyen nagy tradícióval a hátunk mögött, mint a magyar költészet, gyerekjáték hatásokat befogadni. De az, hogy mi újat tudunk mondani, korszerűt nemzeti és társadalmi problémáinkról, ahhoz nagyon nagy átélése kell a kornak, éppen a mindennapi életnek is. Én úgy érzem, hogy a századelő, a század első húsz esztendeje, a forradalmak korszaka, épp Ady korszaka ma még sok mindent tudna mondani Európának is. Hiszen most tértünk oda vissza, hogy egy nagy plebejus forradalom előtt állunk. Nem Európa elsősorban, hanem például a harmadik világ, fekete Afrika, egész Délkelet-Ázsia kísértetiesen hasonlít a mi század eleji felszabadító mozgalmainkra. Ilyen értelemben én nem hiszem, hogy Adyval ne tudnánk jobban betörni. Azt kellene tudatosítani, elsősorban, hogy Ady nem azért volt modern, mert Baudelaire-t, Verlaine-t — hogy újra visszatérjek — vallotta atyamesterének és Párizson keresztül jött haza, hanem elsősorban azt, hogy mit tudott akkor adni egy széthulló világnak, mit tudott, mint prófétikus előrelátó majdnem a kommunizmusig előre vetíteni. Én az Ady mondanivalójával kapcsolatban nem látok olyan nagy nehézséget. Persze formailag át kellene törni, mert Adyt nem lehet prózában fordítani, akkor a nullával lesz egyenlő. Mert akkor közhelyekké válnak a nagy gondolatai is. Adyt megfelelő tálalással lehet hozni, de nem hiszem, hogy boszorkányos ügyesség kellene csak ahhoz, hanem a nyugati fordítóknak, különböző nemzet fiainak kellene kicsit közelebb kerülni ahhoz a problémához, amelyben Ady benne élt.

Nyugodtan merem állítani, a magam szempontját figyelembe véve elsősorban, hogy az elmúlt tíz esztendőnek a figyelme a magyar költészet iránt nem lehetett véletlen. Hogy a közép-európai költészetek közül, ahogy én a világban való utaimon láttam, elsősorban a magyar költők hódítottak igazán. Hadd célozzak itt József Attilára, Radnótinak az utóbbi időben befutott világsikerére (olaszul, franciául, németül most oroszul jelent éppen meg a napokban), szinte minden nyelvre próbálják fordítani őket. Egy fázissal, valóságos, így Ady elkésett, mert az utána következők kaptak most hangot elsősorban. De nem hiszem, hogy Ady kiszorítása lenne ez, mert Ady még mindig nagyot csattanna, ha az igazi Adyt tudná megismerni az európai irodalmi közvélemény. Hiszen arra apellálhatunk elsősorban. S ha Ady valamiképpen is túl tudna jutni határainkon, tehát ha jobban felfigyelnének jelentőségére, egyáltalán nagy értékeire, akkor meggyőződésem, hogy itthon is sokan odafigyelnének.

Minden korszaknak megvan az a rettenetes hátulütője, hogy érzik az alkotók és érzi a közvélemény is, hogy valami újnak kell születnie. Az új viszont nem úgy születik, hogy eleve elhatározzák. Hiszen azt, hogy modern valami, azt az adott pillanatban, megszületése pillanatában nem lehet még lemérni. Azt általában az idő kontrasztjában szoktuk ugye bizonyítani, hogy miért volt modern a maga korában. Szóval Ady sem azért volt modern elsősorban, mert a Tisza Pistákkal hadakozott, hanem azért, mert egy egész új gondolati, mondanivaló világot hozott. S annyira belejártzott a szerepe éppen az adott két évtizedbe, hogy ezeket az évtizedeket nem lehet Ady nélkül ma már elképzelni. Valóban történelmet írt Ady, nemcsak lírai életművet teremtett. Mert Ady jelentősége ilyen szempontból azért fontos az én számomra mondjuk — nem tudok a mások nevében beszélni —, mert úgy érzem, hogy óhatatlanul vissza kell nyúlunk előbb-utóbb Adyhoz, Ady jelentőségét fölmérve, azokhoz a kincsekhez, amely kincsek gyakorlati értelemben kibontatlanok. Nagyon nagy lehetőségünk van még, hogy azt a szálát is felvegyük és egy forradalmi korszakban Ady inspirációit is föl tudjuk használni. Különösen fontos ez a fiatal generáció szempontjából, hiszen ezek a talmi, hirtelen támadt, majdnem úgy mondhatom, sikeres divatok, melyek hatalmukba kerítették ifjúságunk egy részét, ezek múlt divatok. Gyorsan túl tud jutni rajta, heveny betegség is lehet. A javában persze értékékként marad meg, a túlnyomó többség pedig rá fog jönni arra, hogy nem tud anélkül jelentőset teremteni, ha nem egy nemzet közgondolkodásába építi bele a saját gondolatait. Hiszen még egyszer visszatérve az elején mondtákra, minden költészeti korszaknak a leglényegesebb tevékenysége az volt, hogy nemcsak lelkeket nevelt, hanem az egész közösséget, nemzetet megtanította gondolkodni saját sorsáról és a jövőjéről. Ezt az új szocialista nemzeti gondolat-teremtést lehetne szerintem ezzel a nagy életművel, mint az Adyé, segíteni, sőt merem azt állítani, hogy megindítani. Hiszen erre alig tettünk még kísérleteket.